

MAKTAB O'QUVCHILARINING MA'NAVY DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHDA XALQ OG'ZAKI IJODINING O'RNI

Qobilova E'zozxon

Qo'qon Universiteti dotsenti

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
Qabul qilindi: 24-mart 2025-yil Tasdiqlandi: 26-mart 2025-yil Jurnal soni: 14 Maqola raqami: 41 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1154	Ushbu maqolada maktab o'quvchilarining ma'naviy dunyoqarashni shakllantirishda xalq og'zaki ijodining o'rni hamda bo'lajak pedagoglarda musiqiy-pedagogik, psixologik kompetentlikni shakllantirish jihatlariga qaratilgan. O'quvchilarini xalq og'zaki ijodi vositalarida ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishning shart-sharoitlari hamda shakllanishning mohiyatli xarakteriskalari va ta'lim jarayonida o'quvchilarini xalq og'zaki ijodi janrlari vositasida ma'naviy dunyoqarashini shakllantirish haqida ma'lumot berilgan.
KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS	
tarbiya, ta'lim, madaniyat, oila, kreativlik, san'at tadbir, marosim, idrok, musiqa, nafasat, hamkorlik, ma'naviy dunyoqarash, xalq og'zaki ijodi, san'at	

Kirish. "Bugun har bir o'qituvchi va tarbiyachi, oliygoh domlasi ta'lim va ilm-fan sohasidagi eng so'nggi ijobiy yangiliklarni o'quv jarayonlariga tatbiq eta oladigan, chuqur bilim va dunyoqarash egasi, bir so'z bilan aytganda, zamonamiz va jamiyatimizning eng ilg'or vakillari bo'lishlari kerak." - Sh.Mirziyoyev¹.

Mamlakatimizda zamonaviy ta'lim tizimida ijobiy o'zgarishlar ro'y bermoqda va bu o'z navbatida jamiyatimiz hayotining barcha sohalariga ta'sir ko'rsatadi. Bugun jamiyatimiz ta'lim tizimidan oliy ma'lumotli, aqlli, aql-idrokli, iqtidorli, doimo rivojlanib borayotgan tadbirkor, yetuk insonlarni yetishtirishni talab qilmoqda. Shu maqsadda, 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasida "yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash, oliy ta'lim muassasalarida komretentli ilmiy redagogik kadrlar zahirasini yaratish" vazifasi belgilandi². Albatta, yuqoridagi talablarga javob beradigan kadrlar tayyorlash bilimni, tajribali o'qituvchilarning mehnatiga bog'liq. Bugungi kunda redagog kadrlarning kasbiy faoliyati va malakasi, kasb mahorati va rivojlanishiga intilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Haqiqatan ham, o'quvchilarini xalq og'zaki ijodiga mehr-muhabbat ruhida tayyorlash aql-idrokini o'stirish, ma'rifat ziyosidan baxramand qilish, umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalash istiqbol talabidir. Buning uchun avvalo o'qituvchining o'zi ana shunday buyuk fazilatlariga ega bo'lishi kerak. Bu uning zimmasiga juda katta ma'suliyat yuklaydi. Demak, bugungi o'qituvchi - ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, o'tmishdan qolgan mafkuraviy qarashlar va sarqitlaridan to'la xalos etish, ta'lim-tarbiya jarayonini jahon rivojlangan ta'lim darajasiga ko'tarishda faol ishtirok etishi bilan birga o'quvchilar qalbi va ongida xalq og'zaki ijodiga mehr-muhabbat ruhida tarbiyalash muhim ahamiyatga ega.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, xalq og'zaki ijodiga mehr-muhabbat ruhida tayyorlash dastlab oilada, bog'chada keyinchalik, maktabda bilim olayotgan bolalarda shakllanadi³. Xalqimiz qadim-qadimdan ajoyib odatlari, o'g'itlari bor, yurtga muhabbat, Ona Vatanga sajdagoh, kabi muqaddas bilish kabilardir.

"O'quvchilarga qachondan boshlab, qanday qilib, qanday usulda va uslubda milliy qadriyatlarimiz, urf - odatlarimizni o'rgatishimiz, chuqur anglatishimiz kerak?" degan savollar bilan o'qituvchilar, olimlarning fikrini bir qancha muammolarni yechimiga qaratgan edi. Yosh avlodni ta'lim mazmunini takomillashtirish bilan birga uning shaxs kamolotidagi ahamiyatini rivojlantirish, o'quvchilarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash, ayniqsa ularda xalq og'zaki ijodiga mehr-muhabbat ruhida tarbiyalash, barkamol avlodni voyaga yetkazishning bosh ob'ekti hisoblanadi.⁴

O'zbekiston mustaqilligi tufayli yosh avlodni ta'lim mazmuni tubdan o'zgardi. Milliy va ma'naviy qadriyatlar asosida yangi dasturlar,

darsliklar, o'quv metodik tavsiyalar, ilmiy-metodik qo'llanmalar yaratildi. Dunyoqarashi, Mustaqil respublikamizda o'quvchilarni yangi talab asosida o'qitish va tarbiyalashga alohida e'tibor berildi. Bugungi kunda xalq og'zaki ijodiga mehr-muhabbat ruhida tarbiyalash yordamida, o'quvchilarda odamlarga mehr-muhabbat bilan qarash, ularni xurmat qilish, insonning moddiy farovonligini yuksaltirish va kishilarda yuksak ma'naviy fazilatlarini rivojlantirishga g'amho'rlik qilish haqidagi bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish mehnatsevarlikning asosiy negizini tashkil etadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Yosh avlod - maktab o'quvchilari o'z oldiga qo'ygan maqsadni uzoq vaqt davomida ko'zlab borishni, qiyinchilik va to'siqlarni qat'iyatlik bilan yengishni hali bilmaydi. U muvaffaqiyatsizlikka uchragan paytda o'z kuchiga va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni yo'qotib qo'yishi mumkin. Xalq og'zaki ijodining bunday namunalarni shakllantirishda qarama-qarshiliklarni ham uchratish mumkin. Bu kamchiliklar oila tarbiyasida yo'l qo'yilgan nuqsonlar oqibatida paydo bo'lishi mumkin. Bunda bola o'zining barcha talab va hoxishlari qondirilishiga odatlanib qolgan bo'ladi. Boladagi bu salbiy illatlar asosan o'z oldiga maktab tomonidan qo'ygan talablarga, norozilik alomatlarida namoyon bo'ladi. Shuningdek, bu yoshdagi o'quvchilarda mehribonlik, bilimga qiziquvchanlik kabi ijobiy xislatlar mavjud bo'ladi. Bu yoshdagi o'quvchilarning muhim yosh xususiyatlaridan biri taqlidchi-likdir. Bolalar o'z xursandchiliklarini, tashvishlarini, g'amginliklarini, qo'rquvlarini, qanoat hosil qilganliklarini yoki qanoatlanmaganliklarini samimiy ravishda, ochiq - oydin izhor qiladilar.

Yoshlari ulg'aygan sari ularda o'z hissiyotlarini boshqarish va bu hissiyotlarning yoqimsiz namoyon bo'lishiga yo'l qo'ymaslik qobiliyati rivojlana boradi. Uchinchi sinfning boshlariga kelganda tobora ortib borayotgan talablar va to'g'ri tashkil qilingan ta'lim - tarbiya ishlarining ta'siri tufayli bu yoshdagi o'quvchilarda menatsevarlik, tirishqoqlik, batartiblik kabi fazilatlar paydo bo'ladi. Sekin-asta ularning hatti-harakatlarida mehnatsevarlik xususiyatlarini rivojlana boradi. O'zini tuta bilish va hatti - harakatlarini nazorat qilish hamda bevosita hissiyotlarga berilmaslik malakasi yuzaga keladi. qat'iyat va qiyinchiliklarni yengish malakasi o'sadi. Ayniqsa, o'zbek xalq og'zaki ijodiyoti namunalari o'rganishda, yoshlarda barkamol inson fazilatlarini tarbiyalash uzoq zamonlardan beri davom etib kelayotgani, ularning xilma-xil shakl va metodlariga ega ekanligining guvohi bo'lamiz. Xususan, pand-nasihat mazmunidagi topishmoq, maqol, masal, she'r va xalq o'g'itlarida bunday fazilatlar maslahat, nasihat, istak, buyruq shakllarda namoyon bo'ladi.⁵

Tadqiqot natijalari. Xalq og'zaki ijodiyoti namunalari yordamida o'quvchilarida, o'qishga bo'lgan qiziqishning rivojlanishi asosan ta'limiy ishlarning tashkil qilinishiga bog'liqdir. Shuning uchun o'qituvchi bu yoshdagi o'quvchilar bilan ishlashda ular qiziqishlarining rivojlanish

¹ <https://uza.uz/oz/posts/o-z-bekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoyevning-o-30-09-2020>.

² "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar Strategiyasi to'g'risi" da 2017-yil 7- fevraldagi PF-4947-sonli farmoni.

³ Aliev A. Pedagogik madaniyat: metod va mahorat qirralari.: J.Xalq ta'limi. 1992. № 10-12 b

⁴ Arziqulov D.N. Kasbiy kamolotning psixologik o'ziga xos xususiyatlari.:Ps.fan.nom. ...diss. avtoref.-T.: 2002.-22 b.

⁵ Rahimov B.X. Zamonaviy o'qituvchi-muloqot madaniyati ob'ekti va sub'ekti. J. Xalq ta'limi. 2004. №3. 88-89b.

qonuniyatlarini nazarda tutishi kerak. Shuni yodda saqlash kerakki, qiziqishlarning rivojlanishi oddiydan murakkabga, ma'lumdan noma'lumga, yaqindan uzoqqa. tasvirlashdan tuShunishga, dalillardan umumlashtirishga qarab boradi. Bu yoshdagi o'quvchida o'qishga bo'lgan qiziqishlarni tarbiyalash borasida o'quvchilar qanchalik yosh bo'lsalar, ta'lim Shunchalik ko'rgazmali bo'lishi lozimligiga e'tiborni qaratish kerak.

Bolada o'z qiyinchiliklari va nuqsonlarini tushunib, anglab olishda unga o'qituvchining xuddi katta dono o'rtoqdek yordam berishi uning shaxsiga ta'sir etishining muhim sharti hisoblanadi. Bu yerda o'qituvchi e'tibor berishi lozim bo'lgan ruhiy olam bilan bog'liq bo'lgan muhim nozik narsa bor.

Agar ta'lim jarayonida o'qituvchi o'z talablarining o'quvchisi javobida mufasssalroq ochib bergan tomonlarni har yul bilan rag'batlantirsa, u bilan individual tarbiyaviy ishni muloqot shaklida emas, balki mehnatsevarlik, g'amxo'rlik tusida olib borsa, bola o'zining ichki kechinmalari haqida ochiq - oydin gapirib berish ehtiyojini namoyon qiladi. O'qishda duch kelayotgan qiyinchiliklarini aytib beradi va ayni

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1."O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar Strategiyasi to'g'risi"da 2017-yil 7- fevraldagi PF-4947-sonli farmoni.
- 2.RahimovB.X. Zamonaviy o'qituvchi-muloqot madaniyati ob'ekti va sub'ekti. J. Xalq ta'limi. 2004. №3. 88-89b.
- 3.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 1 noyabrdagi -Xalqaro baxshichilik san'ati festivalini o'tkazish to'g'risida PQ-3990- son qarori. www.lex.uz
- 6.Kobilova, Ezozkhon Bakirovna. "Classical music and youth education." Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities 12.9 (2022): 126-130.
7. Qobilova, E. "FORMING A SENSE OF INTERNATIONALITY IN STUDENTS THROUGH THE TRADITIONAL MUSIC OF AZERBAIJAN." International Bulletin of Applied Science and Technology 3.10 (2023): 127-132.
8. Azizkhonova, M., and E. Qobilova. "IMPORTANCE OF MUSIC EDUCATION IN FORMING YOUTH'S MUSICAL CULTURE AND SPIRITUALITY." Oriental Art and Culture 3.1 (2022): 51-57.
9. Kabilova, E. B. "FORMING A SENSE OF PATRIOTISM IN STUDENTS THROUGH THE LIFE AND WORK OF COMPOSER DONI ZAKIROV." INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 10.10 (2023): 68-74.
11. Qabilova, E. "FORMING A SENSE OF INTERNATIONALITY IN STUDENTS THROUGH THE TRADITIONAL MUSIC OF AZERBAIJAN."

chog'da o'qituvchining uni tuShunishini, unga achinishi va yordam berishini shohidi bo'ladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, yoshlarda musiqiy madaniyatni shakllantirishda har tomonlama yuksak ma'naviyatli, axloqan yetuk, barkamol inson etib tarbiyalashda boy milliy qadriyatlarimiz, xalqimizning ulkan me'rosidan foydalanishning bugungi kunning yetakchi vazifalaridan biridir. O'zbek xalqi bola tarbiyasi bobida katta tajribaga ega. Ota-bobolarimiz uzoq asrlar davomida tarbiyaning bir qancha vosita, ularni qo'lga kiritganlar va bunga meros qilib qoldirganlar.Tarixan o'zbek xalq og'zaki ijodining bir qator janrlari tarbiya vositalari bo'lib, xizmat qilib kelgan. Bular: ertak, doston, rivoyat, afsona, masala, maqol, topishmoq, xalq kuy va qo'shiqlaridir. Ular ma'naviy-axloqiy fazilatlarini o'quvchi yoshlarda tarkib toptirishda muxim omil bo'lib xizmat qiladi. Matallar, qo'shiqlar,hikmatlar, qayroqi so'zlar, tez aytishlar, aforistik iboralar ham shular jumlasidandir.O'zbek xalq og'zaki ijodi namunalari ya'ni xalq qo'shiqlari orqali o'quvchilarda vatanga, xalqiga, mehnatga, tabiatga, kattalarga, ota-onaga, boshqalarga va o'z-o'ziga nisbatan axloqiy munosabatda bo'lishini tarbiyalash imkoniyatiga ega.

International Bulletin of Applied Science and Technology 3.10 (2023): 127-132.

12. QOBILOVA, E'ZOZXON. "Forming A Sense Of Love For The Profession By Teaching Labor Songs To 4th Class Students In Music Culture Lessons." Journal of Positive School Psychology 7.2 (2023).

13. E.Qobilova Developing methodological competence in future music teachers. Qo'qon DPI. Scientific Reports 2024 Issue 3, page 722

14.E'zoxon Qobilova THE EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF COOPERATION BETWEEN SCHOOL AND FAMILY IN SHAPING MUSICAL CULTURE AMONG YOUTH. International Journal of Pedagogics.(ISSN – 2771-2281) VOLUME 04 ISSUE 10 PAGES: 162-166

10. Qobilova, E. (2024). THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION. QO'QON UNIVERSITY NEWSLETTER, 12, 99–100. <https://doi.org/10.54613/ku.v12i.999>

11.E.Qobilova.Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida metodik kompetentlikni rivojlantirish. Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar 2024 3-son 722-bet.SAN'ATSHUNOSLIK (MUSIQA, TASVIRIY SAN'AT)Orcid: 0009-0001-1275-3080

12. E.Qobilova .Yoshlarda musiqiy madaniyatni shakllantirishda maktab va oila hamkorligining tarbiyaviy ahamiyati. *Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar 2024 4-son* 383-bet SAN'ATSHUNOSLIK (MUSIQA, TASVIRIY SAN'AT